

Din istoricul Institutului de Credit și Economii „Economul” din Cluj în anii consolidării sale (1887-1905)

LUCIAN DRONCA

Perioada limitată pe care intenționăm să o abordăm în reconstituirea activității Institutului de Credit și Economii „Economul”, societate pe acțiuni în Cluj, se datorează faptului că ea corespunde unei etape distincte din evoluția acestuia. Este o perioadă în care Institutul financiar clujean trăiește anii unor căutări din care va ieși consolidat odată cu schimbarea radicală a conducerii sale, în anul 1905. Ulterior acestui an, „Economul” se va situa, până la 1918, pe locul 9 în rândul celor 150 de institute care formau sistemul financiar-bancar românesc din Transilvania.

Preocupările privind activitatea „Economului” nu sunt noi, fiind ilustrate, tangențial, în unele lucrări de sinteză pe probleme de istorie financiar-bancară¹ și monografiile ale orașului Cluj².

Prima încercare de realizare a unei monografii a Institutului „Economul” aparține lui Nicolae Trifoiu³, care distinge trei „praguri” în evoluția acestuia: 1886 – înființarea; 1905 – consolidarea; 1917 – dezvoltarea⁴.

Scopul declarat al întemeierii acestui Institut financiar rezultă din paragraful 1 al *Statutelor* sale, aprobate în 1886: „să se ajute poporul econom la câștigarea creditului de lipsă și să dea impuls la dezvoltarea spiritului economic”⁵.

„Economul” s-a înființat în „epoca de până la 1892”, pe care o distinge Petra Petrescu în evoluția sistemului bancar românesc din Transilvania⁶. Forma luată de băncile românești în această perioadă a fost aceea a „societăților pe

¹ Vezi Nicolae Petra Petrescu, *Băncile românești în trecut*, în „Economia românească”, I, 1936, nr. 1, p. 49-91; Idem, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, Sibiu, Edit. Cartea Românească, 1936, p. 28.

² *Istoria Clujului* (sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu), Cluj, 1974, p. 300-304; *Cluj – Pagini de istorie revoluționară (1848-1971). Oameni, fapte, locuri*, Cluj, 1971.

³ Nicolae Trifoiu, *Rolul Institutului de credit „Economul” din Cluj în viața românilor din Transilvania până la 1918*, în „Revista de istorie”, București, tom 31, 1978, nr. 9, p. 1581-1598; Nicolae Trifoiu, Mihai D.Drecin, *Instituția de credit și economii „Economul” din Cluj – instituție națională a românilor din Transilvania (1886-1918)*, în *Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867-1918)*, coordonator Mihai D.Drecin, vol. I, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1996, p. 81-116.

⁴ Nicolae Trifoiu, *Rolul Institutului ...*, p. 1589.

⁵ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (în continuare, D.J. Cluj A.N.), fond Banca „Economul”, dosar 2, 1886, *Statutele Institutului de Credit și Economii „Economul”*, *Societate pe acțiuni în Cluj*, f.1.

⁶ Nicolae Petra Petrescu, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, p. 31-33.

acțiuni”, în care s-a încadrat și „Economul”.

Între 1902-1914 însă, Institutul se va angaja în sprijinirea mișcării cooperatiste, având tendința de a se transforma într-o centrală pentru toate cele 73 de cooperative din Transilvania⁷, și a sprijinit, totodată, înființarea de cooperative în sistemul Raiffaisen în zona sa de activitate.

La sfârșitul secolului al XIX-lea activau în Cluj 13 bănci case de economii și societăți de asigurare. Dintre acestea, 10 erau locale, iar 3 sucursale ale unor bănci maghiare sau austriece. Capitalul social al acestor bănci a atins, în 1888, peste 9.000.000 florini. Cele nou înființate în această perioadă au fost: „Banca Comercială Clujeană” (întemeiată în 1885, cu un capital inițial de 68.220 fl.) și „Banca de Scomt” (înființată în 1886, cu un capital inițial de 50.000 fl.). În toamna anului 1888, la cererile marilor proprietari din regiune s-a înființat și o sucursală a „Băncii de Credit Ipotecar” din Budapesta⁸.

Ca importanță și mărime a capitalului social, „Economul” era precedat, în sistemul financiar bancar românesc din Transilvania și Banat, de băncile „Albina” (Sibiu), „Victoria” (Arad), „Timișana” (Timișoara), „Ardeleana” (Orăștie), „Bihorcană” (Oradea), „Lucașfăru” (Vârșeț), „Patria” (Blaj) și „Silvania” (Șimleul Silvaniei). După „Economul”, în ordinea importanței urmau „Oraviccana” (Oravița), „Sentinelă” (Satu Nou), „Someșana” (Dcj), „Furnica” (Făgăraș). Toate aceste bănci au fost înființate în perioada de până la 1902.

Problema înființării unui institut financiar românesc în Cluj s-a pus pentru prima dată în adunarea generală a Despărțământului X Cluj al „Astreii”, care s-a ținut la Mociu, în ziua de 26 octombrie 1875. Directorul Despărțământului era dr. Grigore Silași⁹. Aici s-au exprimat și opinii care pledau în favoarea înființării la Cluj a unei filiale a Băncii „Albina”. Ulterior, Grigore Silași și-a împărtășit planurile sale avocatului Iuliu Coroianu, care se va angaja în acțiunea de întemeiere a Institutului. Implicarea sa nu a fost imediată, abia la 13 aprilie 1885 Iuliu Coroianu lansând o convocare pentru o adunare în vederea „constituirii unui Institut de credit și economii spre înaintarea intereselor românești”¹⁰. Locul adunării era fixat la Casina Română din Cluj, fiind invitate 17 personalități locale, precum Alexandru Bohățiel, Mihai Bohățiel, dr. Grigore Silași, Ladislau Vaida, preoții Gavril Pop, Vasile Roșiescu și Basiliu Podoabă, alături de „spectabilii domni” Lazăr Baldi, dr. Aurel Isac, Vasile Almășianu, Alecu Pop, Ioan Petrean, Ștefan Galea, Andrei Truția, Ștefan Havași și I. Csukai¹¹.

În deschiderea adunării, Iuliu Coroianu a rostit un discurs în care a propus înființarea unui „Institut de credit și păstrarea pre acțiuni, sub numele <<Economul>>”.

⁷ Nicolae Trîfoiu, Mihai D. Drecin, *Institutul de credit și economii „Economul”...*, p. 103.

⁸ *Istoria Clujului...*, p. 300.

⁹ „Transilvania”, IX, 1876, nr. 5, p. 57-58.

¹⁰ D.J. Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 4, 1889-1902, f. 1.

¹¹ *Ibidem*.

S-a stabilit că pentru această urmasă să se emită 1000 de acțiuni, a câte 50 fl. acțiunea, capitalul nominal urmând să se ridice la un total de 50000 fl.

Pentru realizarea acestor acțiuni a fost ales un „comitet permanent de pregătire”, care avea ca președinte pe Iuliu Coroianu¹².

Pe parcursul anului 1885, au avut loc noi consfătuiri ale inițiatorilor acțiunii. În 7 decembrie 1885, a fost prezentat, de către Iuliu Coroianu și Ștefan Galea, un proiect de statute, care va suferi unele modificări. Au fost subscrise primele acțiuni și s-a constituit un „directorat” al viitorului institut¹³. Cu ocazia sărbătorilor de Crăciun, protopopul Gavril Pop urma să încerce adunarea de noi subscrieri pentru acțiunile ce urmau să fie emise¹⁴.

La începutul anului 1886, au fost expediate coli de subscriere în diverse părți ale Transilvaniei, iar Iuliu Coroianu a făcut o călătorie la Blaj, primind asigurări de sprijin din partea arhiepiscopiei greco-catolice¹⁵. Prin urmare, „Economul” a fost înființat cu sprijinul masiv acordat de românii greco-catolici din Transilvania.

La 1 martie 1886, toate acțiunile erau subscrise, primii acționari care au subscris cele 1000 de acțiuni fiind în număr de 146. Majoritatea aparțineau tinerei burghezii românești în formare, două treimi dintre ei fiind intelectuali (preoți, avocați, medici, funcționari, profesori, învățători)¹⁶.

Adunarea generală de constituire a Institutului „Economul” s-a ținut la 8 aprilie 1886, în localul Casinei Române din Cluj, încă neputându-se stabili un sediu pentru desfășurarea activităților. Au fost prezente o serie de personalități ale vieții publice românești, atât din Cluj, cât și din toată Transilvania, pentru a se conferi mai multă greutate acțiunii. Alexandru Bohățiel a expus motivul înființării Institutului „Economul”, acela de a fi „mai cu înlesnire ajutorat publicul cu preferința economiei”¹⁷. Basiliu Podoabă a prezentat statutele și, în conformitate cu acestea, s-a stabilit conducerea Institutului¹⁸.

Firma Institutului a fost înregistrată la 25 mai 1886, prin Decizia nr. 4396 a

¹² Ca membri ordinari au fost aleși: Alexandru Bohățiel, Gavril Pop, dr. Aurel Isac, Vasile Almășianu, Lazăr Baldi, iar ca notar Ștefan Galea (D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 4, 1889-1902, f. 17).

¹³ În „directorat” au intrat: Alexandru Bohățiel, Gavril Pop, Emeric Pop și Iuliu Coroianu.

¹⁴ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 4, 1889-1902, f. 82.

¹⁵ *Ibidem*, f. 89.

¹⁶ S-a remarcat prezența lui Iuliu Coroianu, Alexandru Bohățiel, dr. Grigore Silași, episcopul Nicolae Fekete Negruțiu ș.a.

¹⁷ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, dosar 1, 1886, f. 8. *Proces-verbal de înființare a băncii*.

¹⁸ În direcțiune au intrat: Iuliu Coroianu, ca director executiv, membrii: Alexandru Bohățiel, Gavril Pop, Emeric Pop și Ioan Petrean. În comitetul de revizie: dr. Grigore Silași, Nicolae F.Negruțiu, Basiliu Podoabă, Lazăr Baldi și Ștefan Havași.

Tribunalului Regesc din Cluj¹⁹. Conform *Statutelor*, numele firmei era „Economul», societate pe acțiuni, institut de credit și economii” cu subscrierea și în limba maghiară („<<Economul>> részvényekre alapított hitelintézet és takarékpénztár”) și în germană („<<Economul>> Spar und Creditanstalt als Actiengesellschaft”) având reședința la Cluj.

Ședința direcțiunii, din 20 iunie 1886, a stabilit ca sediul provizoriu al Institutului să fie instalat în casa proprietate personală a lui Iuliu Coroianu, situată în strada Cărbunilor nr. 2²⁰. În aceste condiții, „Economul” și-a început activitatea la 5 iulie 1886. În 1896, localul Institutului a fost stabilit definitiv în str. Veselenny Miklos nr. 26 (azi strada Gheorghe Doja).

De la început, conducerea a urmărit ca Institutul să desfășoare o gamă largă de operațiuni: preluarea de depuneri spre fructificare; acordarea de credite cambiale; credite pe lângă obligațiuni cu „cavenți” (garanți); credite ipotecare; credite pe efecte de valoare.

Capitalul social de 50.000 fl. a fost distribuit pe ramuri de operațiuni. În decembrie 1886, au fost acordate primele credite²¹.

Din păcate, operațiunile planificate nu s-au putut realiza. Conducerea a fost nevoită să se limiteze, din lipsa capitalului, la primirea de depuneri spre fructificare, la acordarea de credite fixe și ipotecare, scontul de cambii și reescontul (practicat din 1892).

Un moment important în consolidarea financiară a Institutului a avut loc în 1897, când a fost realizată prima urcare a capitalului social printr-o nouă emisiune de acțiuni²². Hotărârea a fost luată la 3 martie 1897, în ședința direcțiunii. Capitalul de 50.000 fl. urma să fie dublat printr-o nouă emisiune de 1000 acțiuni a 50 fl./acțiune. Prioritate la subscrierea lor aveau acționarii Institutului de până la această dată, ei putând lua un număr echivalent cu acțiunile pe care le posedau din prima emisiune. Noile acțiuni au participat la dividendă din 1899.

O nouă urcare a capitalului social a avut loc în 1905, acesta atingând 400.000 K²³. Operațiunea a avut loc conform dispozițiilor din 1887, iar adunarea generală de la 31 ianuarie 1906 a constatat reușita plasării emisiunii a treia de acțiuni. Aceasta a contribuit și la atenuarea frământărilor ce au avut loc, la nivelul conducerii, în 1905, consolidând situația financiară a Institutului.

Operațiunea care a prezentat un interes semnificativ la „Economul” a fost atragerea depunerilor spre fructificare. Îndrumări speciale au fost acordate în acest

¹⁹ „Compas românesc”, 1893-1894 (redactat de Nicolae Petra Petrescu), Sibiu, Tiparul tipografiei Arhidiecezane, 1894, p. 92.

²⁰ „Tribuna”, III, 1886, nr. 142, p. 568.

²¹ D.J.Cluj A.N., fond Baaca „Economul”, registrul 4, 1889-1902, f. 141.

²² *Ibidem*, registrul 4, 1886-1897, f. 73, *Prospect pentru a doua emisiune de acțiuni a Institutului de credit și economii „Economul” în Cluj.*

²³ „Revista economică”, VII, 1905, nr. 11, p. 112.

sens și informatorilor economici (agenți) ai Institutului, pentru a-și canaliza eforturile, cu precădere în acest sens. La întemeiere, dobânda acordată pentru suma depusă a fost de 6%. Depunerile au avut un curs ascendent, excepție făcând anii 1896 și 1898 (când au avut loc unele disensiuni și schimbări la nivelul conducerii).

Procentele pentru sumele depuse erau capitalizate la sfârșitul fiecărui semestru. În anul 1902, valoarea depunerilor a depășit, pentru prima oară, un milion K. După ce de la 1 iulie 1901, Direcțiunea hotărâse scăderea dobânzii pentru depuneri la 5,5%²⁴, în 1904, ca urmare a creșterii volumului acestora, a mai putut opera o reducere a talonului de interes la 5%. Această dispoziție s-a aplicat de la 1 ianuarie 1905²⁵.

Dintre operațiunile de credit, cele mai mari valori le-au avut creditele ipotecare (pe întabulare de realități, mai ales loturi de pământ). Acestea se acordau de la suma de 5 fl. Solicitantul trebuia să dispună de o avere imobilă care să valoreze cel puțin dublul sumei împrumutată. Procentele după această operațiune erau de 8%, cu o „previziune” de 2%²⁶. Pentru întabulare după cărțile funduare care nu se aflau în Cluj, solicitanții aduceau copii autentice, iar pe celelalte le studia avocatul Institutului, pentru a constata dacă nu erau grevate de alte ipoteci.

Creditele ipotecare au cunoscut o creștere relativă până la 1900, dar după această dată, valoarea lor a scăzut până la 1905. Explicația constă în criza agrară din anii 1900-1903, combinată și cu epizootia care a afectat animalele în cursul anului 1902²⁷. Această situație a influențat simțitor încasarea datoriilor de la debitori, în majoritate jărani.

Totuși, prin creditele acordate, Institutul a contribuit la boicotarea activităților desfășurate la sate de diverși cămătari, prin dobânzile incomparabil mai avantajoase practicate de el.

În același timp însă, erau evitate creditările hazardate, fapt care e subliniat constant în rapoartele Direcțiunii către adunarea generală. Spre exemplu, în 1889, din 1243 solicitanți s-au acordat credite doar unui număr de 307, în 1890, din 1167, doar pentru 297 etc.²⁸. Față de scontul de cambii, au fost preferate inițial creditul ipotecar, care asigurau într-o măsură mai mare interesele Institutului.

Acordarea creditelor fixe era condiționată de asigurarea prin întabulare a sumei solicitate. Pentru acestea se percepea o dobândă de 8% pe an. Pe toată durata derulării creditului, realitățile trebuiau asigurate de către debitori contra incendiului la o societate desemnată de Institut. Într-un astfel de caz, suma pentru

²⁴ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 4, 1889-1902, f. 608.

²⁵ *Ibidem*, registrul 15, 1902-1906, f. 140.

²⁶ *Ibidem*, dosar 22, 1888/1926, f. 1, *Raportul Direcțiunii și al Comitetului de revizuire pe anul 1902. Bilanț și conturi*, Ghicla, Tipografia „Aurora” O.Todoran, 1903.

²⁷ *Ibidem*, dosar 18, 1890, f. 8.

²⁸ *Ibidem*, dosar 18, 1890, f. 8.

despăgubire era achitată direct acestuia²⁹.

Creditele cambiale se puteau contracta de la suma minimală de 20 fl. Până la suma de 100 fl. aceste credite se puteau da pe garanții. Cele care depășeau suma respectivă se acordau numai în cazurile când directorul decidea că acest fapt este în interesul societății. Dobânda practică după această operațiune era tot de 8% și o proviziune de 1,5%, care se reținea din suma împrumutată. Creditul cambial era acordat pe o perioadă de 3-6 luni³⁰.

Se poate remarca faptul că reescontul a fost practicat cu moderație, începând cu 1892. Scăderi la această operațiune s-au înregistrat în 1894, 1899 și 1903, ceea ce demonstrează atitudinea rezervată a Direcțiunii în acordarea creditelor pe fondul unor situații economice nefavorabile. După 1900, a început să fie preferat scontul de cambii, scopul fiind trecerea la capitolul „active” a unor valori mai mobile. Au fost reduse, în schimb, împrumuturile ipotecare și cele pe obligațiuni cu garanții³¹.

Profitul net realizat era repartizat în cote procentuale pentru dividendă acționarilor, fondul de rezervă, fondul special de rezervă și cel de pensii, o cotă-parte fiind alocată pentru scopuri cultural-filantropice. Adunarea generală din 20 martie 1890 a decis modificarea cotelor acordate din profitul net pentru scopuri filantropice de la 15 la 10%. În schimb, a fost mărită tantiema directorului executiv (de la 16% la 18%) și cea a oficialilor (de la 2% la 3%). S-au mai alocat 2%, ca suprantiemă, pentru membrii comitetului de revizie care nu aveau domiciliul în Cluj³².

Restul profitului net se distribuia: 15% fondului de rezervă; 7% fondului special de rezervă; 5% fondului de pensii; 5% comitetului de revizie; 35% acționarilor³³.

În 1902, datorită sumei apreciabile la care ajunseseră fondurile de rezervă, conducerea Institutului a hotărât ca a patra parte a acestora să se plaseze în efecte cotate la bursă, cursul lor fiind favorabil³⁴. Din același an, pentru a înlesni acordarea creditelor către săteni, conducerea a urmărit înființarea de reuniuni de credit în sistem Raiffeisen, în legătură organică cu centrala din Cluj. O primă reuniune de acest fel s-a constituit în comuna Gilău, sub firma „Reuniune de păstrarea și credit în Gilău, ca însoțire”, la 30 aprilie 1902³⁵. Direcțiunea „Economului” a făcut apel și la alte comune să imite exemplul locuitorilor din Gilău, dându-le asigurări de sprijin³⁶. Ulterior, au fost constituite reuniuni în Feneșul Săsesc (1906), Gădălin (1907-1909),

²⁹ *Ibidem*, dosar 7, 1886-1898, f. 1.

³⁰ *Ibidem*, dosar 18, 1890, f. 8.

³¹ „Revista economică”, an IV, 1902, nr. 5, p. 40; an V, 1903, nr. 14, p. 130; an VI, 1904, nr. 11, p. 105; an VII, 1905, nr. 11, p. 112.

³² D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 4, 1886-1897, f. 17.

³³ *Ibidem*, f. 24.

³⁴ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, dosar 22, 1888-1926, f. 2.

³⁵ *Ibidem*, registrul 15, 1902-1906, f. 6.

³⁶ *Ibidem*, dosar 22, 1888-1925, „Anuarul Institutului de Credit și Economii <<Economul >>, societate pe acțiuni în Cluj”, XVIII, 1903.

Sălciuma de Jos (1908), Ciachigâr bou (1911), Suceag (1913), Măciçaș, Ogruș, Berind, Cuzăplac, Cătina, Tic (1910)³⁷.

O altă realizare, care subliniază extinderea afacerilor Institutului și dezvoltarea operațiunilor sale, a reprezentat-o deschiderea, tot în 1902, a unei filiale în Gherla. Putem afirma că în anul 1902 Institutul „Economul” era suficient de consolidat și putea trece la extinderea activității.

Organizarea filialei din Gherla a început în iulie 1902, când au fost întocmite documentele pentru înființarea și desfășurarea activității acesteia³⁸. Conducerea „Economului” a primit, în Gherla, sprijinul proprietarului tipografiei „Aurora” din localitate, Andrei Todoran. Inițial, activitatea filialei s-a desfășurat în localul librăriei acestuia, iar din august 1902, a fost închiriată o casă separată³⁹. Andrei Todoran a fost numit de altfel, casier contabil, iar Iosif Onciu, paroh în Iclod, ca dirigent al filialei. Aceasta a fost înregistrată la Tribunalul din Dej, sub numărul 6446/1902⁴⁰. Operațiunile desfășurate au fost: preluarea depunerilor spre fructificare, acordarea de credite cambiale cu acoperire ipotecară, scontul de cambii cu cel puțin două subscrieri; lombardul (împrumutul pe efecte).

Consolidarea Institutului este relevată și de legăturile pe care le-a stabilit acesta, atât pe plan intern, cât și extern. Între clienții Institutului s-au numărat, alături de particulari, fonduri și asociații precum: Fondurile „George și Elisabeta Danciu”, „Nicolae Tămaș”, al Școlii de fete din Cluj, Societatea universitară „Julia”, Reuniunea sodalilor români din Cluj, fondul „Elevilor meseriași”, fondul de premii al Despărțământului X al Astreii; Casina Română din Cluj⁴¹.

Între depunători s-au aflat instituții bancare, ca: „Albina” din Sibiu, „Silvania” din Șimleu, „Coroana” din Bistrița, „Poporul” din Lugoj ș.a., precum și comunități bisericești greco-catolice din Mociu, Pata, Mărișel, Topa Deșartă, Dăbâca, Ticu, Lunca, Cluj-Mănăștur, Chimeu, Aiton, Vișiag, Borșa etc. Aceștia li s-au adăugat forurile superioare bisericești și fonduri constituite de acestea: Casa Centrală Arhidiecezană Blaj, Fondul „Pavelian” din Oradea, canonici ca Ioan F.Negrușiu⁴², C.Papfalvi, mitropolitul Ioan Vancea⁴³ etc.

Anul 1898 a marcat apariția unor tensiuni ale conducerii în relațiile cu o anumită parte a clientelei și a acționarilor. Problema modificării statutelor a determinat unele proteste. Astfel, la 13 aprilie 1898, Teodor Kövari, prepozit capitular în Oradea, a adresat o scrisoare Direcțiunii Institutului, în numele mai

³⁷ Nicolae Trifoiu, *Rolul Institutului...*, p. 1588.

³⁸ *Regulament pentru operațiunile, serviciul de casă, funcționarii și remunerația acestora la filiala Gherla*, D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 15, 1902-1906, f. 14.

³⁹ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, dosar 92, 1902, f. 23.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 93, 1902-1921, f. 1.

⁴¹ *Ibidem*, dosar 9, 1887.

⁴² *Ibidem*, dosar 13, 1888-1899, f. 17, 22.

⁴³ *Ibidem*, f. 35.

multor acționari, protestând contra deciziei de modificare a statutelor. Era criticată ca o „inovație periculoasă”, care nu exista la nici o bancă, prevederea că Direcțiunea numai în mod interimar urma să dispună de funcționari, sancționarea lor urmând a fi revendicată de adunarea generală⁴⁴. Această măsură nu era, într-adevăr, adecvată, întrucât Direcțiunii i se retrăgea, în fapt, puterea executivă. Astfel, funcționarii incorecți puteau fi reabilitați cu ajutorul adunării generale, aceasta neputând fi însă, juridic, trasă la răspundere și nu se socotea responsabilă pentru afacerile Institutului.

Cu ocazia modificării statutelor, alături de membrii Direcțiunii domiciliați în Cluj au fost numiți, pentru prima dată, și trei membri externi⁴⁵, urmărindu-se înlăturarea impresiei monopolizării conducerii de către clujeni. Aceste disensiuni au marcat, în 1898, scăderi la toate tipurile de operațiuni, cu excepția reescontului, ceea ce nu era un semn îmbucurător.

Legat de operațiunea de reescont, în 1903 conducerea „Economului” a primit un apel al Băncii „Sylvania” (Șimleu). Direcțiunea acestei bănci informa că la 23 februarie, în cadrul conferinței regnicolare de la Budapesta a reprezentanților institutelor financiare, se plănuiase întemeierea unei bănci centrale, formată în urma unei asocieri, a băncilor din provincie. Motivul apelului era subliniat prin interesul „Economului” pentru reescont, operațiune care era monopolizată de băncile din Capitală și unele mai mari din provincie (aluzie la Banca „Albina”). Noii bănci urmau să i se cedeze, de către băncile provinciale mai mici, creditele ipotecare, pentru a li se asigura mobilitatea. Conducerea Institutului clujean nu a participat însă, continuând să efectueze acest gen de operațiuni la Banca „Albina”⁴⁶.

„Economul” a fost o prezență activă și la cele cinci conferințe ale băncilor românești din Transilvania, care au culminat cu constituirea Uniunii Bancare „Solidaritatea”, în 1907. La început însă, hotărârile primei conferințe, din 1898, au fost privite cu reticență de conducerea Institutului, care arăta că nu este de acord cu înființarea fondului cultural al băncilor românești, că nu se poate angaja nici la cantitatea și nici la termenul procurării de efecte decise de conferință, iar publicarea bilanșurilor o acceptă doar la modul neobligatoriu⁴⁷. Au fost necesare mai multe detalii oferite de Partenie Cosma, în numele Delegațiunii Conferinței Directorilor de Bancă, probabil la solicitarea conducerii „Economul”, până când afilierea să se realizeze⁴⁸.

Dintre băncile românești din Transilvania, în sistemul cărora s-a încadrat și

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 13, 1888-1899, f. 90.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 3, 1885-1899, *Raport despre mersul afacerilor Institutului de la adunarea generală din 3 martie 1899 până la 20 ianuarie 1900 către direcțiunea plenară.*

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 125, 1903, f. 1-2.

⁴⁷ *Ibidem*, registrul 4, 1889-1902, f. 533.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar 13, 1888 1899, f. 86; dosar 55, 1899, f. 1.

Institutul financiar clujean, relațiile lui au fost strânse cu: „Albina”, care a contribuit la fondarea acestuia, „Victoria” din Arad (legat de transpuneri de cambii)⁴⁹, „Poporul” din Lugoj (care apelează la „Economul” pentru a subscrie acțiuni)⁵⁰, „Sebeșana” din Sebeș-Alba, care recomandă studenți din localitate pentru a fi admiși la „Masa academică”⁵¹, „Șercăiana” din Șercaia (comitatul Făgăraș), care solicită, în ianuarie 1904, un credit de reescont pentru a face față solicitărilor de credite⁵², „Coroana” din Bistrița, care cere, în 1903, cu ocazia înființării, un sprijin la „Economul” prin suscrierea de acțiuni⁵³ etc. De remarcat este faptul că numeroase instituții și asociații din România au contractat în diverse perioade credite la Institutul financiar clujean: Banca Română S.A., Banca „Apărarea Națională”, Banca „Chrisoveloni”, Banca Națională a României, „Reconstrucția” – societate anonimă pe acțiuni, Direcția Generală de Statistică, Direcția Atelierelor C.F.R., Institutul Economic Românesc, Societatea Națională de Credit Industrial⁵⁴ etc., toate cu sediul în București.

Mult mai extinse au fost, cum este și firesc, relațiile cu instituțiile administrative și asociații din Transilvania (administrațiile capitulare din Gherla și Cluj; Societatea „Archimedes”, „Buletinul Justiției”, „Biroul Populației” de la Prefectura Poliției, Consiliul orașenesc, Comisia mixtă de rechiziții, „Crucea Roșie Română”, Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cluj, „Creditul tehnic transilvănean”, „Astra”, din Sibiu, „Creditul bănățean”, „Casa Centrală Diecezană”, din Lugoj, „Casa consistoriului ortodox român din Oradea”, Sediul orfană a orașului Făgăraș ș.a.), precum și din Ungaria. Între acestea din urmă se remarcă firme furnizoare ale Institutului „Economul”, precum: firma „Posner Karoly Lajos și fiul”, care reprezenta „Primul Institut maghiar de liniare, tipografie de carte, fabrică de albume, institut de cartografie, comerț cu hârtie și ustensile de scris”⁵⁵, „Institutul de literatură al fraților Révai S.A., secția comerț cu carte”, „Fabrica de carte pentru comerț a lui C.Konitz și fiii” din Budapesta⁵⁶. Conducerea Institutului s-a arătat în mai multe rânduri interesată de produsele unor fabrici din Ungaria specializate în producția de seifuri și dispozitive de siguranță.

„Economul” a întreținut relații de afaceri și a făcut reesconturi la o serie de bănci din Ungaria cu sediul în Szeged („Banca de Credit S.A.”), Triest („Societatea Generală de Asigurări”), Budapesta („Casa Unită de Economii și Consemnațiuni”, „Institutul Național de Credit al micilor proprietari de pământ”, „Banca Generală Maghiară de Credit”) etc.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 146, 1904, f. 1.

⁵⁰ *Ibidem*, dosar 147, 1904, f. 1.

⁵¹ *Ibidem*, dosar 148, 1904, f. 1.

⁵² *Ibidem*, dosar 124, 1903-1904, f. 2.

⁵³ *Ibidem*, dosar 126, 1903-1907, f. 1.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 164, 1905, *Repertor cu debitorii „Economului”*.

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 74, 1901-1911, f. 1.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 2-3.

Existența unor relații intense cu diverse instituții și asociații dovedește faptul că, după 1900, Institutul financiar clujean se consolidase și a reușit să impună un renume firmei sale. Acest renume a fost menținut și reafirmat periodic prin activitatea socială și cultural-filantropică desfășurată de conducerea „Economului”. Astfel, au fost acordate diverse sume de bani în favoarea școlilor românești, pentru biserici, diverse instituții și persoane particulare. Suma totală alocată pentru aceste ajutoare a fost, până la 1905, de 45.000 K⁵⁷.

Ajutoare pentru școlile românești au fost acordate încă din primul profit net realizat în anul 1887. În anii următori, de diverse sume au beneficiat școlile românești din localitățile: Someșfalău, Succag, Ardcova, Apahida, Șimleu, Vinga, Șoimuș, Marin, Gilău, Chinteu, Măciș, Feiurd, Gădălin etc.⁵⁸

Din banii destinați s-au cumpărat abecedare și catchisme editate la Blaj pentru școlile populare din comitatul Cojocnei⁵⁹. Alte sume au fost acordate gimnaziului și spitalului studențesc din Blaj, gimnaziului din Brad și fondului studenților bolnavi de aici, teologilor din Gherla, reuniunii învățătorilor greco-catolici din Sibiu⁶⁰, internatului din Lugoj, mesei studenților din Brașov⁶¹.

În orașul Cluj, au fost acordate ajutoare bănești școlii greco-catolice din localitate, fondului școlii române de fete, învățătorilor din oraș și elevilor din Mănăstur, tinerimii universitare, ucenicilor români, pentru achiziționarea de catchisme și istorii biblice⁶².

Au fost onorate solicitări de ajutoare bănești și pentru senatele școlare din: Jucul Inferior (pentru terminarea edificiului școlii), Mureș Gheja (pentru procurarea de cărți și rechizite), Dobrin, comitatul Sălaj (pentru îmbunătățirea localului impropriu al școlii), Chinteni (pentru școala nou edificată)⁶³, Doboca (pentru ridicarea unei școli noi în locul celei ruinată)⁶⁴.

Implicarea Institutului în viața politică și culturală a românilor ardeleni a determinat adunarea generală a „Astreii”, ținută la Blaj, la 27 august 1895, să declare „Economul” ca „membru al ei pe viață”⁶⁵. De altfel, pe parcursul anilor, vor fi avansate „Astreii” diverse sume pentru terminarea construirii clădirii „Muzcului Istoric și Etnografic al Românilor din Ungaria și Transilvania”⁶⁶.

⁵⁷ „Răvașul” (Cluj), III, 1905, nr. 14, p. 55.

⁵⁸ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 4, 1886-1897, „Anuarul...”, *passim*.

⁵⁹ *Ibidem*, „Anuarul...”, V, 1890.

⁶⁰ *Ibidem*, XII, 1897.

⁶¹ *Ibidem*, XVI, 1901.

⁶² *Ibidem*, VI, 1891, IX, 1894, XIII, 1898, XIV, 1899, XVI, 1901.

⁶³ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, dosar 117, 1903-1907, f. 1, 2, 9, 10.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar 134, 1904-1905, f. 1.

⁶⁵ *Ibidem*, dosar 39, 1895, f. 1.

⁶⁶ *Ibidem*, dosar 180, 1903-1908, f. 1, 4. În acest scop a fost angajată și o loterie, iar Alexandru Mocioni și Zeno Mocioni s-au remarcat printr-o considerabilă donație de 24.000 K.

Sume considerabile au fost alocate mai ales unei inițiative proprii Institutului. Urmând exemplul „Albinei”, direcțiunea „Economului” a decis înființarea, în septembrie 1902, a unei „Mese a studenților academici din Cluj”. Inițial, au fost destinate 1000 K pentru 15 locuri libere, constând fiecare dintr-un prânz gratuit. La acțiune au participat, în urma unui apel, și alte bănci: „Bihoreana” (Oradea), „Someșana” (Dej), „Patria” (Blaj), „Mielul” (Poiana) și „Fortuna” (Rodna). Din 1903, s-au adăugat: „Albina”, „Detunata” (Bucium), „Racotana” (Șeica Marc), „Zărândeana” (Băița), „Mureșanul” (Rodna), „Lipovana” (Lipova), „Auraria” (Abrud), „Doina” (Câmpeni), „Luceafărul” (Vârșeț), „Corvineana” (Hunedoara)⁶⁷ etc. Este certă larga audiență de care s-a bucurat inițiativa „Economului” într-un centru universitar cum a fost, și pe atunci, Clujul.

Pentru a beneficia de masă, solicitanții trebuia să depună o cerere, o autobiografie, un „atestat de paupertate”, care să le certifice starea materială de acasă, precum și indexul cu rezultatele la învățătură pe anul precedent⁶⁸. Unii din acești studenți motivau necesitatea ajutorului prin faptul că abia își puteau achita taxele pentru susținerea examenelor și a colocviilor⁶⁹.

La 30 septembrie 1904, Direcțiunea a hotărât ca studenții universitari care beneficiau de masă să se înscrie obligatoriu la „Societatea română de lectură” din Cluj. Aici, ei trebuia să prezinte semestrial cel puțin o conferință publică din studiile lor de specialitate, sau din literatura română⁷⁰.

Pe baza datelor publicate de către Direcțiunea Institutului, putem evalua suma totală acordată pentru ajutorarea școlii românești în perioada 1877-1899. Aceasta s-a ridicat la 1743,01 fl., iar între 1900-1905 la 960,28 K⁷¹.

De diverse sume au beneficiat și bisericile, mai ales cele de confesiune greco-catolică, care au sprijinit, la rândul lor, Institutul încă de la întemeiere⁷². În 1887, din suma de 379,84 fl., lăsată de adunarea generală pentru distribuire la dispoziția Direcțiunii, o parte a fost destinată renovării unor biserici. În 1891, 25 fl. au fost acordați docentului greco-catolic din Elisabetopol⁷³ (Dumbrăveni), iar în 1893, aceeași sumă pentru biserica română greco-catolică din Muierău⁷⁴.

⁶⁷ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, „Anuarul...”, XVII, 1902.

⁶⁸ *Ibidem*, XVIII, 1903.

⁶⁹ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, dosar 90, 1902, f. 10.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 12, 13, 96, 98, 108.

⁷¹ Total în coroane: 4446,30 K.

⁷² Astfel, între primii acționari s-au numărat: Fondul Pavelian al diecezei greco-catolice Oradea, Fondul tractului protopopesc greco-catolic din Cluj, comunitățile greco-catolice din Fildul de Mijloc, Feleac, Topa-Sâncrai, Chinteni, Cluj, Mănăstur. Dintre preoții care au subscris acțiuni, 29 sunt greco-catolici și numai 4 ortodocși (D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 2, 1886).

⁷³ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 4, 1886-1897, f. 33.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 48.

În anii următori, diverse sume au fost alocate bisericilor din Cuzăplac⁷⁵, Topa Desartă⁷⁶, arhiepiscopiei Blajului, parohiilor din Lechința Săsească și Ascileu Mare⁷⁷, Palatca⁷⁸, Topa Sâncrai⁷⁹, Cojocna (pentru biserica nou edificată)⁸⁰, Aiton⁸¹, Dedrad-Seplac Sânbenedic⁸². În 1905, 50 fl. au fost acordate corului bisericii greco-catolice din Cluj și 100 fl. pentru zidirea unei biserici de același rit din Aiud⁸³.

O atenție deosebită a fost acordată bisericii greco-catolice din Cluj. În 1899, acesteia i s-au alocat 250 fl., iar în 1902 s-a decis ca fondul rezervat unor acțiuni filantropice de la „pasive” să-și schimbe denumirea în „Fondul pentru zidirea unei biserici noi greco-catolice române în Cluj”⁸⁴.

Nici biserica ortodoxă nu a fost ignorată, chiar dacă ajutoarele dirijate în această direcție sunt mai modeste. În 1896, 10 fl. au fost alocați bisericii din Călianu și aceeași sumă pentru o colectă destinată zidirii bisericii greco-orientale din Dej⁸⁵. În 1899, 100 fl. au fost donați bisericii ortodoxe din Cluj.

Pentru scopuri filantropice au fost avute în vedere de conducerea „Economului” și diverse asociații și instituții cu sediul în Cluj: „Reuniunea sodalilor români”, „Societatea Pompierilor”, „Institutul surdo-mușilor”⁸⁶, „Societatea de Salvare”, „Casina Română”, Spitalul „Crucea Roșie”, Departamentul „Astrei”, Reuniunea femeilor, Societatea română de lectură, Leagănul de copii, Asociația săracilor, Societatea de înfrumusețare a orașului ș.a. Diverse sume au fost alocate și pentru construirea monumentului lui Matei Corvin. Suma totală a fost de aproximativ 920 fl., iar după 1900 de 1495 K⁸⁷.

Pe un plan mai larg au fost destinate ajutoare bănești pentru orfanii din Comitatul Cojocnei, fondul Junimii din Arad, Reuniunea femeilor române din Sibiu, internatul din Lugoj, Regimentul de infanterie Probszt nr. 51, cu ocazia aniversării jubileului de 200 de ani⁸⁸. De asemenea, au fost vizate și societățile culturale ale studenților români „Petru Maior” din Budapesta, „Carmen Sylva” din Graz, „România Jună” din Viena, „Inochentie Micu” de la Blaj⁸⁹.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 58 (în 1894, 50 fl., în 1901, 20 K.).

⁷⁶ *Ibidem*, „Anuarul...”, XII, 1897 (100 fl.).

⁷⁷ *Ibidem*, XII, 1897 (câte 10 fl.).

⁷⁸ *Ibidem*, XIII, 1898 (20 fl.).

⁷⁹ *Ibidem*, dosar 22, 1888-1926, „Anuarul...”, XVI, 1901 (100 K.).

⁸⁰ *Ibidem*, „Anuarul...”, XVII, 1902 (100 K.).

⁸¹ *Ibidem*, XVIII, 1903 (100 K.).

⁸² *Ibidem*, dosar 134, 1904-1905, f. 2.

⁸³ *Ibidem*, dosar 22, 1888-1926, „Anuarul...”, XX, 1905.

⁸⁴ *Ibidem*, „Anuarul...”, XVI, 1901.

⁸⁵ *Ibidem*, registrul 4, 1886-1897, f. 15.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 24.

⁸⁷ În coroane aproximativ 3335 K.

⁸⁸ D. J. Cluj A.N., fond Banca „Economul”, registrul 4, 1886-1897, *passim*.

⁸⁹ *Ibidem*.

„Economul” a sprijinit și persoane afectate de evenimente neprevăzute. Astfel, au fost ajutați cei afectați de incendiu sau inundații din Hațeg, Selicea, Vurpăr, Iosășel, Bințiți, Sold, Sișești, Fizeș, Miercurea și Feneș, iar în 1892,25 fl. au fost acordați „slovacilor pieritori de foame”⁹⁰.

În perioada 1887-1905, s-au perindat la conducerea Institutului, în calitate de directori executivi, trei persoane: Iuliu Coroianu (1886 - 6 noiembrie 1889), Basiliu Podoabă (13 noiembrie 1889 - 10 aprilie 1890), ca interimar, dr. Grigore Silași (10 aprilie 1890 - 1895) și din nou Basiliu Podoabă (1895-1905)⁹¹. Acesta din urmă, fost preot, mai puțin cunoscut, va aduce Institutului unele prejudicii care vor atrage după sine îndepărtarea sa și schimbarea radicală a conducerii în anul 1905.

Împotriva procedurilor incorecte practicate de Basiliu Podoabă, ca director executiv, a protestat, încă din anul 1900, avocatul Institutului, Emeric Pop. În urma manevrelor directorului executiv și ale membrilor conducerii care-i erau fideli, avocatul Emeric Pop a fost scos dintre oficialii Institutului și a rămas doar jurisconsult al societății. Situația s-a datorat faptului că avocatul refuzase să se mai supună autorității directorului, invocând însăși statutul. Cancelaria avocațială a fost mutată în locuința lui Emeric Pop, stabilindu-se o legătură telefonică pe cheltuiala Institutului⁹².

Îndepărtarea avocatului de la „Economul” a favorizat comiterea și a altor nereguli din partea directorului executiv. În același an, 1900, Basiliu Podoabă a prejudiciat, între altele, și „Fondul pentru înființarea unei școli române de fete”, din Cluj, inițiatorii acestuia depunând o petiție în acest sens. Prejudiciul era de 1231,07 fl. și de alți 325 fl. din care Podoabă cumpărase 5 acțiuni ale Institutului, din a doua emisiune⁹³.

Întrucât neregulile erau pe cale de dezvoltare, în vara anului 1904, Basiliu Podoabă și-a cerut pensionarea, care i-a fost aprobată, cu începere de la 10 ianuarie 1906⁹⁴. Este însă mult mai probabil că a fost constrâns să se pensioneze, făcând și o declarație că își ia răspunderea pentru eventualele pagube constatate din vina sa.

Ca urmare, ședința Direcțiunii din 24 iulie 1905 a ales ca director executiv al „Economului” pe dr. Amos Frâncu, avocat în Cluj⁹⁵, care era membru al Direcțiunii încă din 1902 și nu făcuse parte din anturajul lui Basiliu Podoabă. Acesta, alături de doi colaboratori, dr. Aurel Isac și Iosif Onciu, au căutat să convoace o adunare generală extraordinară pentru răsturnarea noii direcțiuni. Acuzații reciproce au fost formulate și în presa locală din Cluj, de ambele părți.

⁹⁰ *Ibidem*, f.42.

⁹¹ Nicolae Trifoiu, Mihai D.Drecin, *op.cit.*, p. 98-99.

⁹² D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, dosar 3, 1885-1899, f. 25-28.

⁹³ *Ibidem*, dosar 24, 1892-1899, f. 1-54, *Extras din Proiectul de raport al Comitetului „Fondului pentru înființarea unei școli române de fete” în Cluj, în anii 1892-1899.*

⁹⁴ *Ibidem*, dosar 22, 1888-1926, *Memoriu...*, f. 24.

⁹⁵ „Revista economică”, VII, 1905, nr. 43, p. 365.

Alarmarea clientelei a determinat Direcțiunea să iasă din rezerva pe care și-a impus-o în dorința evitării unui scandal public. Au fost puse în lumină toate „malversațiunile” lui Podoabă, făcute cu complicitatea funcționarilor Iosif Onciu și Augustin Giurgiu, care au fost suspendați. Direcțiunea a hotărât împreresuarea doar a lui Basiliu Podoabă la procuratura regească din Cluj. Cu înaintarea cererii de pedepsire au fost însărcinați dr. Amos Frâncu și filantropul clujean Ștefan Havași, de semnătura căruia abuzase Basiliu Podoabă. Avocatul Victor Poruțiu a fost desemnat ca acuzator privat. Averea lui Podoabă a fost sechestrată, iar pensia suspendată. Împotriva complicilor lui s-a hotărât cercetare disciplinară⁹⁶.

Din 1905, Institutul „Economul” își va continua activitatea cu o conducere înnoită. Alături de noul director executiv Amos Frâncu, în conducere au intrat Ștefan Havași, dr. Elic Dăian, Artemiu Șarkadi, Ioan Brut Hodoș, dr. Alexandru Vaida Voevod, Leontin Pop și Vasile Almășan.

Consolidarea financiară a Institutului, realizată prin a treia emisiune de acțiuni, precum și cei câțiva membri de vază ai noii conduceri au favorizat depășirea impasului și continuarea activității „Economului”, care va lua amploare sub conducerea lui Amos Frâncu (1905-1922), datorită stabilității noii conduceri și a evitării erorilor inerente începutului.

⁹⁶ D.J.Cluj A.N., fond Banca „Economul”, dosar 154, 1905, f. 14.